

A folytonos olvasást csupán az zavarhatja, hogy egyes adatok és a névhasználattal kapcsolatos megfigyelések több fejezetben is visszaköszönek. Ez nyilván azzal magyarázható, hogy a különböző témakörök nagyon szorosan kapcsolódnak egymáshoz, például a névpolitikai kérdések a névstandardizálás és a kontaktusjelenségek kapcsán is felmerülnek. Más részről ez az eljárás lehetővé teszi, hogy az egyes fejezeteket a többitől függetlenül, önálló részekként is lehessen kezelni. Öröndetes volna, ha minden magyar nyelvterületről készülnének ilyen összefoglaló jellegű, névszociológiai kötetek. Ha lehetőségünk nyílna a határon túli területek névhasználati jellegzetességeinek módszeresebb összehasonlítására, a szocioonomasztikai vizsgálatok egy egészen új, a jelenlegi lehetőségeinken messze túlmutató irányt vehetnének.

SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3686-4455>

Partiumi Keresztény Egyetem

Bölcsészettudományi és Művészeti Kar

Namen und Geschlechter. Studien zum onymischen Un/doing Gender [Nevék és nemek. Tanulmányok a társadalmi nem nevekké váló (de)konstruálásáról]

Szerkesztők: DAMARIS NÜBLING – STEFAN HIRSCHAUER.

Linguistik – Impulse & Tendenzen 76. De Gruyter, Berlin–Boston, 2018. 328 lap

1. A kötet témája a személynevek, főként az egyénnevek mint társadalmi markerek, valamint a név és a nem közötti összefüggések vizsgálata. Az itt megjelent tizenegy német és egy angol nyelvű tanulmány a 2015 szeptemberében a mainzi Irodalmi és Tudományos Akadémián megrendezett interdiszciplináris konferencián felvetett kérdésekhez kapcsolódik, és a szocioonomasztikán belül formálódó genderonomasztika területét képviseli. A tanulmányokat a szerkesztők előszava és köszönetnyilvánítása előzi meg.

A bevezető tanulmányban STEFAN HIRSCHAUER és DAMARIS NÜBLING körüljárja a névbe kódolt szociológiai változókat és azok működését, különös tekintettel a nemre (1–25). Felvázolják a kommunikáció során a gender kifejezésére használt nonverbális és verbális jelrendszert, amely konvenciókon alapul és erősen kultúrspecifikus, továbbá az identitásképző funkcióval is rendelkező személynevek kifejezetten nagy szerepet játszanak benne. A névadás és a névhasználat szempontjából nézve az *un/doing gender* fogalma meghatározó a kötet egészében: a nemnek a névvel történő tudatos konstruálását vagy éppen ennek ellehetetlenítését jelenti. A tanulmány végén a kötet szerkezeti bemutatása, valamint a tanulmányok rövid összefoglalója szerepel.

2. A kötet első, az elnevezéssel és átnevezéssel foglalkozó fejezetét INGA SIEGFRIED tanulmánya nyitja, amelyben sociopragmatikai perspektívából közelít a személynevekhez (29–44). A kommunikáció során a nevek a deiktikus aktus során keletkeznek és kerülnek használatba, és bármely közösség számára alapvető eszközei az egyénhez mint személyiséghez

való hozzáférésnek. A szerző két történeti példát tárgyal: az első a *Tüfel* (~*Teufel* 'ördög') családnév megváltoztatásának kérvényezése, melynek során az új név rögzítése mellett a hatóság igazolja a névváltoztatás önkéntességét is; a másik egy kivégzett szülők gyermekének elrendelt névváltoztatása, melynek során a gyermeket új nevével mint talált gyereket azonosít a közösség, eltörölve ezzel valós származásának stigmáját.

MIRJAM SCHMIDT-JÜNGST írásában a névváltoztatás különböző eseteit vizsgálja német transzszexuális, átkeresztelkedett, valamint svédországi bevándorlókkal készített interjúk alapján (45–72). A név megváltozása egy másik csoporthoz, ezzel együtt más nemhez, nemzethez vagy valláshoz való tartozást fejezhet ki. Ehhez kapcsolódik a *doing differences* (kb. 'különbségkonstruálás') fogalma, mely egyben magában foglalja a *boundary making* (kb. 'határkonstruálás') fogalmát is, vagyis nemcsak változtatást, hanem egyben a névben indikált egyes kategóriák közötti elhatárolódást is jelent. A névváltoztatás külső motivációja lehet a társadalom asszimilációs nyomása, a törvényi szabályozás, míg belső motivációi között említhetők az egyén személyes preferenciái, valamilyen tartalom kifejezésének a vágya.

A még meg nem született gyermekek nevével foglalkozik tanulmányában ANIKA HOFFMANN gyermeket váró nőkkel készített interjúk alapján (73–101). A szülők által adott ún. protonevek komoly anomáliát jelentenek, ugyanis egy személyi státusszal még nem rendelkező entitásra utalnak, és ideiglenesek. Nem tekinthetők tulajdonképpeni személynévnek, csupán a szülők által használt referenciális formák, amelyek a terhesség első hónapjaiban nyelviileg kifejeződnek. A későbbi hivatalos egyénnév kiválasztásában nem játszanak szerepet, ugyanakkor alkalmasak arra, hogy a név számos társadalmi funkcióját, a nemek közötti különbségtétellel való korrelációját vizsgáljuk.

A fejezet utolsó tanulmányában ANNA ZARSTROW szintén arra a kérdésre keresi a választ, hogy mely nevek jelennek meg a születés előtti időszakban, és hogy ezekben mekkora relevanciával rendelkeznek a biológiai nem (103–128). A kérdőíves kutatás során 450 személy 387 különböző, terhesség alatt névről nyilatkozott. Az adatokat a szerző fonetikai-fonológiai, strukturális, pragmatikai és lexikális szinten is jellemzi. Rámutat a névstátusz ideiglenes jellegére és arra, hogy a személy kulturális identitásának megalapozása már a születés előtt megkezdődik a névvel. Ugyanakkor e nevek kizárólag referenciális funkcióval rendelkeznek, a magzat nemének megjelölése jellemzően irreleváns.

3. A második, az elnevezést a kapcsolatok viszonylatában tárgyaló fejezetet PETRA EWALD és LAURA MÖWS írása nyitja, amely egy kelet-vesztfáliai online újság jókívánásokat és gratulációkat közlő rovatában megjelenő informális neveket veti alá kvantitatív vizsgálatnak, különös tekintettel a nemre (131–155). A szerzők számos módszertani problémára kitérnek, így az informális név definiálására és a megnevezésre szolgáló más nyelvi elemektől való elkülöníthetőségére. Adataik szerint ahogy nő az elnevezett életkora, úgy csökken az affektív nevek és nő a kapcsolati szavak megjelenése a hivatalos név mellett (pl. *Opa* 'nagyapa'). A nemek tekintetében az informális nevek jellemzően sztereotípiákban gazdagok.

ANTJE DAMMEL, YVONN NIEKRENTZ, ANDREA RAPP és EVA WYSS írásukban a szerelmes levelekben használt affektív nevek gendernyelvészeti vonatkozásait vizsgálják (157–190). E nevek a vizsgált esetben az ún. intim nevek kategóriájába tartoznak, amelyek alapvetőek a pár identitásképzésében. Összevetve a szülő-gyermek kapcsolatban használt nevekkel, ahol a becenevek jellemzőbbek, a párkapcsolatban több, nem keresztnévi kiindulású név fordul elő, ezen belül is elsősorban a sajátosságjelölő nevek. A nevek egy komplex kontinuumot jelölnek ki a rendszerestől az alkalmin át az ad hoc névalkotásig. A pár tagjainak

egymáshoz viszonyított névhasználatában a szimmetria kérdése meghatározó, a nem kifejezése rendszerint háttérbe szorul.

A biológiai és grammatikai nem, valamint a társadalmi meghatározottság kapcsolatát vizsgálja SIMONE BUSLEY és JULIA FRITZINGER a német nyelv azon nyelvjárásaiban, amelyekben a lányok és nők megjelölése grammatikailag semleges is történhet (191–212). A 20. századig a semleges nem az alacsony társadalmi osztályból származó, hajadon nők (valakinek a lánya, illetve szobalány mint prototípus) megnevezésekor jelentkezett, míg a nőnem a magasabb rangú, férjzett és idősebb nők (feleség, anya, háziasszony mint prototípus) megnevezésekor. A szerzők azonban rámutatnak, hogy mára funkcióváltás történt a grammatikai nem használatában, és sokkal inkább a megnevező és a megnevezett közötti társadalmi viszony a meghatározó.

4. A kötet harmadik, a nemek közti határ átjárhatóságával és a nemmel szembeni közömbösséggel foglalkozó fejezetének első tanulmányában CHRISTOF RÖLKER a nem kifejezését preferáló, illetve ez iránt közömbösséget mutató névadás történetileg változó aspektusait vizsgálja a névpárok alapján (215–238). A formális nevek jellemzően egyértelműen jelölik a névviselő nemét, az európai keresztnévanyagban a késő középkortól megjelenő névpárok azonban a nemek határán történő elnevezést tették lehetővé. A szerző a 15. századi Firenze és Konstanz névadási szokásait összehasonlítva rámutat, hogy Firenzében a nemek között korábban állandósult határ átjárhatóvá vált bizonyos férfinevek nőknek adásával, míg Konstanzban ez ekkor még lehetetlen volt. Ennek az olasz patrilinearitás lehet a magyarázata, vagyis hogy a gyermek a család apai ágához tartozó, gyakran már elhunyt rokon nevét örökölte, míg a német szokások inkább az azonos nemű rokonról, főként keresztanyáról való elnevezést szorgalmazták.

DAMARIS NÜBLING írásában a társadalmi nem fonológiai, prozódiai meghatározott struktúráját és ennek történeti változását vizsgálja egyénneveken keresztül (239–269). Korábban bizonyos névvégződések mereven azonosítottak egy nemmel, az ezredforduló óta azonban ez lazulni látszik, például számos *a*-ra végződő olasz és héber név került be a német névanyagba. A korábban népszerű, mássalhangzóra végződő egyénnevek mintegy utat törtek az idegen nyelvi megfelelőiknek (pl. a *Lukas* a *Lucá*-nak), ami a szerző szerint további hasonló változásokat eredményezhet a jövőben.

MIRJAM SCHMUCK Németországban és Hollandiában előforduló, mindkét nemnek adható nevek gyakoriságát hasonlítja össze tanulmányában (271–302). Hollandiában az uniszex nevek jóval régebb óta vannak jelen, mint Németországban. A 2014-ben újszülötteknek adott nevek gyakorisági listáján Németországban az 500–1000. hely között szerepeltek, míg Hollandiában az első 500-ba is befértek. A szerző a nevek etimológiai vizsgálatával rámutat, hogy míg Németországban e nevek idegen nyelvekből kerülnek a német névrendszerbe, addig Hollandiában jellemzően becenévből válnak önálló egyénnévvé, így akár férfi, akár női névből is keletkezhetnek.

KATHARINA LEIBRING írásában egy 2014-ben Svédországban végzett kérdőíves kutatás eredményeit ismerteti, melynek során 314 középiskolás diák véleményét mérték fel a keresztnevek és a nem kifejezésének kapcsolatáról (303–326). A felmérés alapján a fiatalok körében általánosan elfogadottak az uniszex nevek, valamint az ellentétes nemű név adását is csupán a negyedük utasította el. Mindez a nemnek a névvel való kifejezése iránti érdeklődés elvesztését mutatja, amelyben, a szerző meglátása szerint, nagy szerepet játszik a

migráció, ugyanis a bevándorló népesség által viselt egyénnevek a svédek számára jellemzően nem szolgálnak információval a névviselő neméről.

5. A kötetet a tanulmányok tárgymutatója zárja (327–328). A tanulmányok szorosan illeszkednek a kötet célkitűzéséhez, amely témájában a mai német nyelvtudományra jellemző módon egy kortárs, társadalmilag erősen meghatározott kérdéskört helyez a névtani vizsgálat középpontjába. Mind az elmélet, mind a módszertan tekintetében jellemző a tanulmányokra a tudományos alaposág, témáikkal, forrásaikkal új perspektíváit nyitják meg a személynevek vizsgálatának. A kötet messzemenően alkalmas az utóbbi időkből jelentkező genderonomasztika területének kijelölésére, és egyben kiindulópontot jelent a témakörre irányuló jövőbeli névtani kutatásokra nézve.

HAUBER KITTI

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3616-7983>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

**BEAUDOIN, SARAH – MARTIN, GABRIEL, Femmes et toponymie.
De l’occultation à la parité [Nők és helynevek. Az elhallgatástól
az egyenlőségig]**

Historielles 1. Éditions du Fleurdelysé, Sherbrooke (Québec), 2019. 125 lap

1. A 2019-ben Québecben megjelent francia nyelvű kiadvány arra vállalkozik, hogy feltárja a Québec helyneveiben előforduló női és férfinevek egymáshoz viszonyított aránytalanságát: jelenleg ugyanis a női nevekből eredő helynevek aránya a személynévi eredetű helyneveken belül mindössze 10%. A kötet tartalmaz továbbá egy olyan javaslatot, hogy az újonnan elnevezendő közterületeknek (utcáknak, városrészeknek, hidaknak stb.) szánt nevek kiválasztásakor kiemelt szerepet kaphasson a nőkről való elnevezés. Az illetékes hatóságok munkájának megkönnyítésére gyakorlati tanácsok, nyelvstratégiai akciótervek is szerepelnek a kötetben, kiegészítve egy olyan adatbankkal, amely különböző szempontok alapján rendszerezi azokat a női neveket, melyekről a szerzők úgy vélik, érdemes volna felvenni őket a majdani helynevek közé, ezzel javítva az arányokat.

2. A kötet külső és belső megjelenésére is nagy gondot fordítottak a szerzők, így címlapjának szimbólumrendszere is fontos üzenetet kíván közvetíteni: a jövőbe tekintő, mutatóujjával utat mutató nőalak Kanada őslakóinak jellegzetes öltözékét viseli. Kezében helynévjelző táblát tart, vonásai az egykori innu indián író, An Antane Kapeshe arcvonásait hordozzák. A nőalak így jelképesen összeköti a múltat a jövővel, az elhallgatásra és feledésre ítélt nők és népek történetét a jelen feladataival, mely a szerzők szerint – többek között – az írónőről elnevezendő közterületek számának növelése volna. A kötet egy új könyvsorozat első darabjaként jelent meg, melynek életre hívásával a nők történelmi szerepének jobb megismertetése, (újra) értelmezése a szerzőpáros fő célja.